

Vilniaus veidas

Miesto istorija atsispindi ne tik knygoose ar kronikose: ji įsispaudusi pačiame miesto vaizde. Ją išvelgsi ne tiek pavieniuose pastatuose, kurie žymi tik tam tikrus raidos etapus, kiek *miesto plane* – bendrame paveiksle, parodančiame, kaip miestas atsirado, plėtojosi ir augo. Kaip žmogaus veide matyti jo patirtys ir išgyvenimai, taip ir žmonių gyvenvietė atspindi savo patirtis ir išgyvenimus, atskleidžia savo paskirtį ir charakterį arba jį paslepia, jei įvykiai, užuot skatinę, stabdė ar žlugdė visumos augimą, neleisdami jai plėtotis pagal savo vidinius dėsnius.

Vilniaus miesto planas yra akademinis tokios nuolat slopinamos, pertraukiamos ar užgniauziamos raidos pavyzdys. Gatvės ir skersgatviai čia surizgę, susipynę; akys veltui ieško tvarką kuriančių linijų, kurios kokiu nors logišku būdu paaiškintų miesto organizmo prasmę. Tai ne tik ankšta ir neplaningumas, tokie būdingi seniesiems miestams ir tokie akivaizdūs Vilniuje. Čia trūksta miesto širdies – gyvenimo centro, apie kurį sukasi visi pagrindiniai dalykai, čia nėra stuburo – didelės, visą miestą maitinančios gatvės. Vilniaus miesto planas, dar kartą grįžtant prie jo įvaizdžio, atrodo kaip veidas seno žmogaus, kuris daug patyrė, bet lemtingų likimo akimirkų taip ir neišgyveno.

Priežastį nesunku atrasti. Vilnių, kaip ir daugumą senųjų miestų, nuolat siaubė dideli gaisrai, sunaikindavę

ištisus kvartalus su visomis bažnyčiomis ir namais. Laikas buvo nuožmus, trūko sumanių vadovų, tad ir atstatymas vykdavo padrikai. Kiekvienas statydinosi naują namą taip, kaip jam geriau, neatsižvelgdamas į visumą. Taip tiesus tapo kreivas, o kreivas dar kreivesnis. Įtakos turėjo ir kalvota vietovė, tad galiausiai susiformavo toks miesto vaizdas, prieš kurį net tūkstantmečiai senosios Romos kvartalai atrodo visai logiški ir neklaidūs.

Akivaizdžia eismo logika pasižymi vienintelis senasis Lydos kelias, per Aušros Vartus atvedantis į miestą. Ties buvusia rotuše, dabartiniu miesto teatru, jis persiskiria: viena atšaka – Didžioji ir Pilies gatvės – nuveda link katedros ir Pilies kalno, sudarančių senąjį miesto branduolį, kita atšaka – Vokiečių ir Vilniaus gatvės – vingiuodama per miestą atveria kelią eismui link Žaliojo tilto ir per upę išveda iš miesto. Taigi šiaurės–pietų kryptis mieste aiški. Sunkiau atsekti vakarų–rytų kryptį. Iš Pohuliankos Trakų, Dominikonų ir Šv. Jono gatvėmis nukankama prie Pilies kalno, bet Naugarduko gatvė atsiremia į Pylimo gatvę, kur kadaise stovėjo miesto gynybinė siena, ir tiesiog prasmenga nedidelių gatvelių raizgalynėje.

Vis dėlto senųjų miesto arterijų pėdsakai dar matyti, šiuolaikinis eismas joms nepadarė įtakos. *Geležinkelio stotis* įkurdinta nuošaliai, su miestu ji nesujungta jokia judria privažiavimo gatve, nes Pylimo gatvė dar dabar juosia, taip sakant, senąją miesto dalį. Tačiau miesto planas prašyte prašosi perbraižomas: Sodo gatvę pailginus taip, kad ji

kirstų Pylimo gatvę ir susijungtų su paplatinta Arklių gatve, stotis kone tiesia linija būtų sujungta su miesto centru. Kartu būtų sukurta nauja miesto ašis – pagrindinė gatvė, atliekanti tam tikrą funkciją ir sudaranti atsvarą Šv. Jurgio gatvei. Tiesa, gražus pastarosios gatvės akcentas ir tikslas yra katedra, bet jai trūksta eismo šaltinių: vargu ar ja vyktų didelis judėjimas nuo Žvėryno pusės.

Stebėtina, kad *Neries upėi*, lygiai kaip geležinkeliui, miesto gyvenime tenka labai menkas vaidmuo. Nors, žvelgiant nuo Pilies kalno, ji žaviai atrodo miesto paveiksle, tačiau susisiekimo sistemoje, sprendžiant iš miesto plano, atlieka nereikšmingą vaidmenį. Šv. Jurgio gatvė ją tiesiog išstūmė iš miesto gyvenimo: jis užgęsta ties jos pakrante ar vyksta ant vandens, bet pati Neris lieka nuošaly. Šiek tiek krantinės, du, tiksliau, turint galvoje transportą, tik vienas tinkamas tiltas, dvi link upės vedančios gatvės – tai ir visas jos vaidmuo mieste. Taigi ji galėtų paguodos ieškoti vyresniųjų seserų – Šprė ar Tiberio upių būryje: retsykais pagalvoji, kad viską lengvai buvo galima padaryti kitaip, geriau.

Tai tik detalės, krintančios į akis žmogui, kartkartėmis pasamprotaujančiam apie šiuos dalykus, bet neprivalančiam dalyvauti miesto plėtros procese. Baronas Hausmannas*, sukūręs didžiulius Paryžiaus bulvarus, lengvai rastų

* Georges-Eugene Haussmann (1809–1891) – Senos departamento Prancūzijoje prefektas, imperatoriaus Napoleono III nurodymu atlikęs didžiulį naujų bulvarų, parkų ir viešųjų darbų Paryžiuje pertvarkymo darbą, žinomą kaip Hausmanno renovacija Paryžiuje. (Čia ir toliau – redaktorės pastabos.)

patrauklaus darbo Vilniuje, o kol kas nors panašaus įvyks, keliautojui teks ieškoti padrikos logikos pėdsakų ir stebėtis logikos akivaizdžiai stokojančiu eismu, o suvokus šio miesto planavimo prasmę ar beprasmybę, bent šitaip palengvinti sau orientavimąsi jame, nors tai ne visada paprasta.